

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ МАГІСТРАТУРИ

У статті на основі аналізу психолого-педагогічних досліджень та власного досвіду автора висвітлено особливості модернізації професійної підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури, формування для цього іншого освітнього середовища, яке б сприяло особистісно-професійному й науковому розвитку магістранта, майбутнього викладача.

Ключові слова: магістратура, педагогіка вищої школи, модернізація, педагогічний процес, професійна підготовка.

Проблема підготовки викладача вищої школи є відносно новою. Вона почала здійснюватись навчальними закладами за Галузевим стандартом вищої освіти України, освітньо-професійною програмою підготовки магістра за спеціальністю специфічних категорій 8.000005 “Педагогіка вищої школи” за Наказом Міністерства освіти і науки України від 31.03.2005 р. № 193 [1]. Проте сучасні тенденції розвитку вищої освіти підтверджують необхідність перегляду та модернізації професійної підготовки викладача.

Мета статті – висвітлити на основі аналізу психолого-педагогічних досліджень та власного досвіду особливості модернізації професійної підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури.

Відомо, що професійна підготовка викладача вищої школи регламентована законодавчими документами та державними галузевими стандартами, які є орієнтирами освітянам для цілеспрямованого планування й організації освітнього процесу, змісту професійної підготовки, вибору методів і засобів, прогнозування результатів тощо. Чинний галузевий стандарт вищої освіти за спеціальністю специфічних категорій 8.000005 “Педагогіка вищої школи” (освітньо-кваліфікаційна характеристика, освітньо-професійна програма підготовки магістра), затверджений ще у 2005 р., спрямовує дії педагогічного співтовариства щодо професійної підготовки магістрів – викладачів вищої школи. У стандарті застосовано суто функціонально-діяльнісний підхід щодо визначення виробничих функцій випускника магістратури, змісту його типових завдань діяльності та умінь, назви змістових модулів дисциплін, що мають за мету формування цих умінь. У зазначених нормативних документах не знайшов відображення компетентнісний підхід, який за часів розробки стандарту ще не був сформований українським педагогічним співтовариством.

Визначаючи виробничу функцію як сукупність обов’язків, які виконує фахівець відповідно до займаної посади і які визначаються посадовою

інструкцією або кваліфікаційною характеристикою, розробники стандарту розрізняють такі виробничі функції викладача в загальному трактуванні:

– *проектувальна функція (проектно-конструкторська)* – здійснення цілеспрямованої послідовності дій щодо синтезу систем або окремих їх складових, розробка документації, необхідної для втілення та використання об'єктів і процесів (*конструювання* є окремим процесом проектування, який полягає в обґрунтуванні рішень щодо принципу дії та конструкції об'єктів, розробки документації на їх виготовлення);

– *організаційна* – упорядкування структури і взаємодії складових елементів системи з метою зниження невизначеності, а також підвищення ефективності використання ресурсів і часу (окремим процесом організації діяльності можна вважати *планування* – часове впорядкування виконання робіт, тобто обґрунтування їх послідовності, тривалості та строків виконання);

– *управлінська* – функція, спрямована на досягнення поставленої мети, забезпечення сталого функціонування й розвитку систем завдяки інформаційному обмінові (до фахівця інформаційні потоки надходять через зворотні зв'язки, до об'єкта управління – у вигляді директивних рішень).

– *виконавська (технологічна, операторська)* – функція, спрямована на втілення поставленої мети за відомими алгоритмами, тобто фахівець виступає як структурний елемент (ланка) певної технології.

Проте у складі виробничих функцій не зазначено такі, як *контрольна функція*, що спрямована на здійснення контролю в межах своєї професійної діяльності в обсязі посадових обов'язків; *прогностична*, яка дає змогу на основі аналізу здійснювати прогнозування в професійній діяльності, тощо.

Крім того, у стандарті не знаходять відображення сучасні підходи до модернізації вищої освіти, зокрема: переорієнтація на студентоцентроване навчання, зміна ролі викладача й магістранта в педагогічному процесі, створення умов для проектування студентом власного індивідуального маршруту навчання та самоудосконалення тощо.

Отже, чинний стандарт вищої освіти України з підготовки магістра за спеціальністю “Педагогіка вищої школи” не відображає сучасних наукових досліджень у галузі педагогіки вищої освіти, не може бути орієнтиром у підготовці викладача вищої школи й потребує негайної модернізації.

З метою визначення напрямів модернізації професійної підготовки викладача вищої школи, який має бути готовим до педагогічної діяльності в умовах зміни світових тенденцій розвитку суспільства та освіти, розглянемо особливості підходів до навчання класичної та неокласичної освітніх парадигм.

Відмінні особливості підходів до навчання відповідно до принципів та ідей класичної та неокласичної освітніх парадигм зазначено в табл.

Таблиця

Особливості підходів до навчання у XX і XXI ст. [2]

Параметр	XX ст.	XXI ст.
Взаємодія	Акцент на індивідуальній роботі, іноді – співпраця	Акцент на співпраці, іноді – індивідуальна робота
Оцінювання	Підсумкове оцінювання результатів навчання	Моніторинг процесу та результатів навчання
У центрі навчального процесу	Викладач	Студент
Навчальні програми	Розраховані на “середнього” студента	Індивідуальні навчальні програми
Результати вивчення програми	У фокусі – підсумкова оцінка	У фокусі – оцінка процесу та освітніх продуктів
Фокус пізнання	Зміст навчального матеріалу	Процеси з включеним у них змістом навчального матеріалу
Підхід до викладання	Вчити “на всякий випадок”	Учити тільки необхідному
Релевантність навчання (відповідність меті, цінностям, професії)	Не має безпосереднього стосунку до студента; часто не має практичної значущості; може не мати контексту для учнів	Має безпосередній стосунок до студента; доречно й актуально; висока контекстна цінність для студента (групи, спільноти, в глобальному масштабі)
Застосовність здобутих знань	У простих навчальних ситуаціях	У різних галузях, реальних життєвих ситуаціях
Навички мислення	Конкретне мислення; пам’ятати, розуміти, застосовувати	Абстрактне мислення; аналіз, оцінювання, творчість
Використання технологій	Грамотність (вивчення технологій); застосування (навчання з технологіями)	Трансформація (навчання за допомогою технологій)
Методика викладання	Передача знань; інструктивне навчання	Проектне і проблемне навчання; активне навчання
Участь тих, хто навчається	Отримують готові знання, методи, алгоритми та процедури	Будують узагальнені образи, розробляють і оцінюють методи, алгоритми та процедури
Зворотний зв’язок	Обмежений	З багатьох джерел – саморефлексія, від інших студентів і викладача / наставника
Самоврядування учнів	Засноване на правилах, обмежене або відсутнє	Засноване на моральних і етичних нормах; партнерські відносини учнів, викладачів і спільноти з метою розвитку
Просування студентів	Академічне просування з одного рівня освіти на інший	Соціальне просування з мультирівнюванням і екстенсивною підтримкою студента

Продовження табл.

Параметр	XX ст.	XXI ст.
Стилі навчання	Переважно читання / письмо; аудиторні заняття	Широке використання різних стилів навчання (візуальне, аудіальне, кінестетичне, читання / письмо); застосування теорії множинного інтелекту
Система звітності	Письмові контрольні роботи; бальна система оцінок; кількісні оцінки	Цифрова форма з регулярним оновленням; чіткий опис оціночних критеріїв; якісна оцінка досягнень
Хронометраж навчання	Традиційний розклад з навчальними академічними годинами; домашні завдання	Гнучкий розклад; навчання у будь-якому місці в будь-який час, підтримуване використанням трансформативних технологій
Освітні комплекси	Аудиторії та лабораторії; навчальні приміщення певного призначення	Навчальні приміщення загального призначення; гнучкі освітні середовища; все середовище – освітній простір

Таким чином, сучасна освітня парадигма передбачає модернізацію різних аспектів освітнього процесу й потребує від організаторів навчання постійного оновлення підходів до професійної підготовки фахівців, зокрема викладачів вищої школи.

Тенденції розвитку світової та європейської освіти знайшли відображення у вітчизняних стандартах вищої педагогічної освіти лише частково.

Заслуговують на увагу науково-методичні підходи до підготовки майбутніх викладачів у Російській Федерації. Відповідно до федерального державного освітнього стандарту вищої професійної освіти за напрямом підготовки 050100 “Педагогічна освіта” [3], затвердженого у 2010 р., визначено такі види діяльності магістра з педагогічної освіти, як: *педагогічна, науково-дослідна, управлінська, проектна, методична, культурно-просвітницька*. У цьому ж стандарті визначено перелік професійних завдань за видами професійної діяльності, до виконання яких має бути підготовлений випускник магістратури.

У галузі педагогічної діяльності: вивчення можливостей, потреб і досягнень студентів вищої професійної освіти та проектування на основі отриманих результатів індивідуальних маршрутів їх навчання, виховання та розвитку; організація процесу навчання й виховання з використанням технологій, що відповідають віковим особливостям студентів і відбивають специфіку предметної галузі; організація взаємодії зі студентами, колега-

ми, взаємодія із соціальними партнерами, в тому числі з іноземними, пошук нових соціальних партнерів, включення студентів у взаємодію із соціальними партнерами; використання наявних можливостей освітнього середовища та проектування нових умов, у тому числі інформаційних, для забезпечення якості освіти; здійснення професійної самоосвіти та особистісного зростання, проектування подальшого освітнього маршруту і професійної кар'єри.

У галузі науково-дослідної діяльності: аналіз, систематизація та узагальнення результатів наукових досліджень у сфері освіти шляхом застосування комплексу методів досліджень при вирішенні конкретних науково-дослідницьких завдань; проектування, організація, реалізація та оцінювання результатів наукового дослідження у сфері освіти з використанням сучасних методів науки, а також інформаційних та інноваційних технологій; організація взаємодії з колегами, взаємодія із соціальними партнерами, в тому числі з іноземними, пошук нових соціальних партнерів при вирішенні актуальних дослідницьких завдань; використання наявних можливостей освітнього середовища та проектування нових умов, у тому числі інформаційних, для вирішення науково-дослідних завдань; здійснення професійної та особистісної самоосвіти, проектування подальшого освітнього маршруту та професійної кар'єри, участь у дослідно-експериментальній роботі.

У галузі управлінської діяльності: дослідження, проектування, організація та оцінювання реалізації управління освітнім процесом з використанням інноваційних технологій; організація взаємодії з колегами та соціальними партнерами; пошук нових соціальних партнерів при вирішенні актуальних управлінських освітніх завдань; використання наявних можливостей освітньої системи та проектування шляхів її збагачення й розвитку для забезпечення якості управління.

У галузі проектної діяльності: проектування освітніх середовищ, які забезпечують якість освітнього процесу; проектування освітніх програм та індивідуальних освітніх маршрутів; проектування змісту нових дисциплін й елективних курсів, а також форм і методів контролю та різних видів контролю-вимірювальних матеріалів, у тому числі на основі інформаційних технологій.

У галузі методичної діяльності: вивчення й аналіз професійних та освітніх потреб і можливостей педагогів і проектування на основі отриманих результатів маршрутів індивідуального методичного супроводу; дослідження, проектування, організація й оцінювання реалізації методичного супроводу педагогів з використанням інноваційних технологій; організація взаємодії з колегами й соціальними партнерами, в тому числі з іноземними, пошук нових соціальних партнерів при вирішенні актуальних науково-методичних завдань; використання наявних можливостей освітнього й соціального середовища і проектування нових середовищ, у тому числі ін-

формаційних, для забезпечення розвитку методичного супроводу діяльності педагогів.

У галузі культурно-просвітницької діяльності: вивчення і формування культурних потреб і підвищення культурно-освітнього рівня різних груп населення, розробка стратегії просвітницької діяльності; створення просвітницьких програм та їх реалізація з метою популяризації наукових знань і культурних традицій.

Отже, освітні стандарти передбачають оновлення поглядів педагогічного співтовариства на комплекс професійних завдань, до виконання яких має бути підготовлений випускник магістратури. Більшість з таких завдань є новими навіть для самих викладачів, які працюють з магістрантами, оскільки їх професійна підготовка була побудована на принципах класичної парадигми освіти. Форми й методи навчання, які раніше використовували викладачі, не відповідають поставленим завданням і потребують модернізації. Переорієнтація педагогічного процесу на студента, забезпечення його професійної самоосвіти та особистісного зростання, проектування індивідуального освітнього маршруту потребують оновлення методичного супроводу навчального процесу, пошуку нових методів навчально-професійної взаємодії. Стрімкий розвиток інформаційних технологій, вимоги їх використання у професійній діяльності потребують від викладача сформованості інформаційної компетентностей щодо створення інформаційно-освітнього середовища та організації навчального процесу магістрантів в умовах цього середовища.

Важливою умовою модернізації магістерського педагогічного процесу є перебудова всієї системи підготовки й перепідготовки науково-педагогічних кадрів, результатом якої повинні стати не тільки оволодіння необхідним рівнем навчальної дисципліни, а й кардинальний перелом у свідомості викладача, зміна його мотиваційної спрямованості, коли зміст навчальної дисципліни стає середовищем для взаємодії зі студентом, а цінністю і метою діяльності викладача – сам студент і його суб'єктність. Такий підхід зумовлює і зміну структури навчальної діяльності. Викладач організовує навчальне середовище, а магістр, активно освоюючи його, бере участь у його вдосконаленні, набуває здатності ефективно діяти в культурному просторі. По суті, це і є зміна парадигм навчання, про які йшлося вище. Наскільки успішно відбудеться така зміна, звичайно, великою мірою залежить від системи підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів.

Видатний педагог XIX ст. Й. Герbart писав про зміни та їх значення в професійній підготовці педагога, що існує підготовка до мистецтва за допомогою науки та підготовка розуму й серця перед початком справи, завдяки якій досвід, набутий нами виключно у процесі виконання цієї справи, стає для нас повчальним [4, с. 100–101].

А. Духнович про професійну діяльність педагога писав: “Хто дав тобі виховання, той більше дав тобі, ніж той, хто дав тобі життя”. У розділі його книги “Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских”,

де зроблено першу спробу дати систематичний науковий погляд на сутність гуманістичної педагогіки, у розділі “О правилах общих наставления” він первинними визначає саме гуманні якості педагога і перш за все – добротність [5].

В Україні гуманістичні ідеї педагогічної підготовки викладачів розвивалися і втілювалися в педагогічних теоріях, у практичній діяльності, зокрема в посиленні спрямованості установки на розвиток глобальної концепції гуманізму, що виходила б за межі національних, економічних, релігійних, расових та ідеологічних відмінностей. В. Сухомлинський результат підготовки педагога до професійної діяльності розглядав як готовність до “людинознавства” в знаннях, уміннях, доведених до рівня майстерності, піднесених до рівня мистецтва” [6, с. 450].

Проте, незважаючи на те, що підготовка педагогів до професійної діяльності має давню історію, що ідея гуманізації в підготовці педагогів у давньому й недалекому минулому цікавила і весь час була на порядку денному, переорієнтація системи сучасної вищої освіти, установка на домінування цінності людини як особистості вимагає першочергової модернізації змісту й засобів гуманізації магістерського педагогічного процесу.

Але ж гуманізація магістерського педагогічного процесу безпосередньо залежить від якості професійної діяльності сучасного викладача, організатора цього процесу. Найкращі бездоганні освітні стандарти, досконалі освітні програми не забезпечать очікуваного рівня якості підготовки магістрантів, якщо їх будуть реалізовувати недостатньо компетентні або не зацікавлені в гуманізації своєї праці викладачі.

З цією метою, на наш погляд, необхідно першочергово здійснити такі кроки:

– ідея гуманізації магістерського педагогічного процесу має стати центральною складовою нового педагогічного мислення ректоратів, деканатів, кафедр, що передбачає перегляд, переоцінювання всіх організаторів магістерського навчання у світлі людинотвірної функції;

– формувати відносини співробітництва між усіма учасниками магістерського педагогічного процесу;

– транслювати наукову інформацію й перевіряти якість її відтворення магістрантами в діалоговому спілкуванні з викладачами з метою цілеспрямованого духовного взаємозбагачення, в якому органічно поєднуються прагнення, потреби й інтереси суб’єктів магістерського педагогічного процесу у співдіях, співтворчості, співпереживаннях, повазі до чужих думок, духовному зростанні;

– надання викладачеві автономії у виборі змісту, методів і засобів духовної взаємодії з магістрантами в процесі навчання, виборі оцінних засобів, за допомогою яких перевіряються навчальні досягнення магістрантів, здійснюється викладачем поточна та підсумкова атестація.

Оновлення освітніх цілей магістерського педагогічного процесу передбачає оновлення професійно-особистісних якостей самого його організатора – викладача.

Магістерський рівень викладання передбачає, зокрема, формування дослідницьких компетенцій магістрантів як майбутніх педагогів вищої школи, вміння науково обґрунтовано вибирати такі форми навчання, які б давали магістрантам змогу опановувати необхідні для викладання компетенції.

З метою складання професійного портрета такого викладача нами взято за основу “Портрет інноваційної особистості викладача”, запропонований професором Т. Сущенко, в якому визначено найважливіші й особливі властивості його професійно-особистісних якостей. Наведемо у скороченому вигляді декілька з них.

“Викладач магістратури значно відрізняється своєю професійною свідомістю, формами мислення, спілкування і діяльності. Він не довіряє жодній догмі, іноді свідомо обмежує ступінь свого сумніву. Це – ерудит, і варіанти його творчої педагогічної діяльності схожі на базис, на якому наступні викладачі будуть шліфувати свою педагогічну майстерність”.

“Специфічна функція викладача полягає в його здатності бачити магістра не таким, яким він є, а яким він може стати за інших, більш сприятливих для розвитку умов; побачити глибші, більш актуальні проблеми там, де інші їх не бачать”.

“Викладач магістратури – невтомний і незалежний педагог-винахідник з творчою волею і уявою. Він бачить не тільки недоліки своїх колег, а й сприяє їхньому безмежному професійному зростанню та розвитку нетворчих особистостей” [7, с. 5].

Одна із серйозних проблем полягає в тому, що вищі навчальні заклади ще не відповідають повною мірою сучасним вимогам професійної підготовки викладачів вищої школи. Магістерський рівень передбачає акцент на формуванні дослідницьких компетенцій, необхідність обґрунтовано вибирати такі форми навчання магістрантів, які б давали змогу легко опановувати цими компетенціями.

Тому модернізація магістерського педагогічного процесу означає не просту передачу певного обсягу наукових знань, а формування для цього іншого освітнього середовища, яке б сприяло особистісно-професійному й науковому розвитку магістранта, його гуманістичних, загальнокультурних та професійних компетенцій, забезпечуючи готовність магістрів до розв’язання професійних завдань на іншому рівні науково обґрунтованої якості, з використанням наявного науково-практичного потенціалу.

Висновки. Отже, особливими умовами модернізації підготовки викладача вищої школи в умовах магістратури мають бути:

– зміна цілей магістерського педагогічного процесу: від трансляції інформації до створення особливого освітнього середовища для розвитку професіоналізму майбутнього викладача;

- інтегративний характер магістерського навчання, спрямованість на формування не знань, а ключових компетенцій студентів;
- актуалізація завдань професійного виховання, особистісно-професійного розвитку;
- створення адекватного викликам часу методичного супроводу освітнього процесу: навчальної літератури, освітніх технологій, оцінних засобів тощо.

Відповідно, одним з першочергових завдань модернізації магістерського педагогічного процесу є створення таких умов, за яких викладач буде розвиватися безперервно і як представник науки, і як педагог, і як вихователь, як зразок професійної культури.

Список використаної літератури

1. Освітньо-кваліфікаційна характеристика магістра за спеціальністю специфічних категорій 8.000005 “Педагогіка вищої школи” кваліфікації 231 “Викладач університетів та вищих навчальних закладів” [Галузевий стандарт вищої освіти України; офіційне видання] / роб. група МОНУ: Красильникова Г.В., Левківський К.М., Науменко І.М. та ін. – К. : МОНУ, 2005. – 24 с.
2. Бойченко Г.Н. Педагогика и психология [Электронный ресурс] / Г.Н. Бойченко, Л.И. Кундозерова. – Режим доступа: <http://www.intuit.ru/studies/courses/3465/707/lecture/16764/>
3. Федеральный Государственный образовательный стандарт высшего профессионального образования по направлению подготовки 050100 Педагогическое образование (квалификация (степень) “магистр”), утв. Приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 14 января 2010 г. № 35 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.edu.ru/db-minobr/mo/Data/d_10/prm35-1.pdf.
4. Герbart И.Ф. Избранные педагогические сочинения / И.Ф. Герbart. – М. : Учпедгиз, 1949. – Т. 1.
5. Духнович О.В. Народная педагогика в пользу училищ и учителей сельских / О.В. Духнович. – Л., 1857. – Ч. 1. Педагогика общая. – 82 л.
6. Сухомлинский В.А. Избранные сочинения : в 5 т. / В.А. Сухомлинский. – Киев : Радянська школа, 1979. – Т. 1. – 476 с.
7. Сущенко Т.І. Особливості особистісно орієнтованого педагогічного процесу / Т.І. Сущенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць / ред. кол. Т.І. Сущенко та ін. – К. ; Запоріжжя, 2001. – Вип. 19. – С. 3–6.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2014.

Кравченко В.Н. Модернизация подготовки преподавателя высшей школы в условиях магистратуры

В статье на основе анализа психолого-педагогических исследований и личного опыта автора раскрываются особенности модернизации профессиональной подготовки преподавателя высшей школы в условиях магистратуры, формирование для этого другой образовательной среды с целью личностного профессионально-научного развития.

Ключевые слова: магистратура, педагогика высшей школы, модернизация, педагогический процесс, профессиональная подготовка.

Kravchenko V. The Modernization of Training Higher School Educators under Conditions of Master's Degree Programme

Basing on the analysis of psychological and pedagogical researches, as well as a personal experience the author considers the peculiarities of the modernization of training higher school educators under conditions of a Master's degree programme, therefore the specific features of creating an educational environment to promote personal and professional and scientific development of a Master's degree student, a future educator.

The modernization of a Master's degree programme pedagogical process means not only mere sharing the proper scope of scientific knowledge but the creation of an educational environment to promote personal and professional and scientific development of a Master's degree student, his humanistic, general cultural and professional competence, thus providing Master's student's readiness skills for solving professional tasks.

One of the important conditions of the Master's degree programme pedagogical process modernization is the restructure of the whole system for training and retraining an academic staff, which must result in not only the mastery of the necessary level of an educational course but also in a cardinal breaking point in an educator's mind, the change of his motivational orientation when the content of an educational course becomes the atmosphere of his interaction with students; and the value and purpose of educator's activities are a student alone and his subjectness. Such an approach also stipulates the change in the structure of educational activities. An educator develops an educational atmosphere, meanwhile a Master's degree student, being active in mastering it, participates in its improvement, becomes capable to efficiently act in a cultural space.

Key words: *Masters pedagogy of higher education, modernization, pedagogical process, training.*